

ОЛЬГА МАК
КИЯНКА КРАСУНЯ
ПОДОЛЯНКА



ОЛЬГА МАК

КИЯНКА КРАСУНЯ ПОДОЛЯНКА

Історичні казки

Ілюстрації Петра Андрусева

Обкладинка Віталія Литвина



**УКРАЇНСЬКІ ПРАЦІВНИКИ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ
ім. ЛЕОНІДА ГЛІБОВА**

**Усі права застережені
з друкарні оо. Василян в Торонто, 1998**

Olha Mak

**The Beauty
of Podil
in Kyiv**

Historic fairy tales

**Illustrations by Petro Andrusiw
Cover by Vitaly Lytwyn**

ISBN 0-921537-22-0

Copyright © Toronto 1998

Ukrainian Writers for Children and Youth

Printed by The Basilian Press

ПЕРЕДМОВА

Дорогі молоді читачі в Україні та поза її межами !

*Ось вам дарунок — нова українська книжечка! Ви напевно читаете багато книжок та любите їх читати. Хто з вас живе не в Україні, той певно читає ще й багато книжечок тією мовою, якою всі говорять у цій країні: англійською, еспанською, португальською, німецькою, французькою, російською чи ще якими. Та все ж українська книжка найкраща для українських дітей, бо вона наша, рідна. Тому й видало для вас цю книжку товариство в Канаді, що називається **УКРАЇНСЬКІ ПРАЦІВНИКИ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ** імені Леоніда ГЛІБОВА. Його ім'я ми собі взяли, бо писав він багато гарних байок для дітей. Як бачите, ми живемо та працюємо в Канаді, але дбаємо про те, щоб українські діти по всьому світі мали свою, українську книжечку.*

*Щоб книжку видати, мусить спершу хтось її написати. Правда? Отже цю книжечку написала для вас бабуся **ОЛЬГА МАК**. Вона народилася в Україні і там вчилася в місті Ніжені. Але довгі роки свого життя мусіла провести на чужині, в Бразилії і Канаді. Написала вона багато книжок для українських дітей, таких як ви, та трохи старших, для молоді. Найкраща з них — це "Каміння під косою", з часів великого голоду в Україні 1933-го року. (Тоді ще може, й ваших батьків не було на світі, але про це страшне лихо ви певно знаєте.) Написала і книжку "Бог вогню" про українського хлопчика, який попав*

між дикі племена в Бразилії. Писала теж оповідання—казки про те, що діялося колись давно на українській землі. Ви ж знаєте, що вже дуже давно, більше, як тисяча років тому, Україна була славною й могутньою державою. Звалася вона тоді Київська Русь, тому, що її столицею був Київ, той самий, що є й сьогодні столицею нашої держави. У цій державі панували великі й славні князі, були й відважні лицарі—дружинники, і вчені, були й побожні ченці, що писали нашу історію та інші книги. Були й великі майстри—будівничі, що будували чудові церкви та палати. Тоді Русь—Україну знали й шанували в усьому світі. А ви ж далекі нащадки цих славних людей княжої Ураїни. Тому треба вам знати якнайбільше про своїх предків.

Про давні часи ми знаємо з історії, а крім історії люди ще розказували собі про ці часи гарні й цікаві казки. В них багато правди, а теж додано багато чого із власної уяви тих, хто їх розказував та переказував. Тим то такі казки ще цікавіші та кращі і можна з них багато доброго навчитися... Такі саме дві казки написала для вас Бабуся Ольга Мак і ви зараз почнете їх читати.

Що ж можна зробити з гарною книжечкою? Певно, самому собі її прочитати. Та можна її читати вголос і в гурті, вдома чи то в класі. Тоді цікавіше, бо кожен, хто слухає, може щось спитати, щось від себе сказати, і всі краще книжечку зрозуміють. Можна читати книжечку вголос дома молодшим братикам і сестричкам, хоч вони, може, й не все зрозуміють. Та тоді ви їм поясните — на це ж ви старшенькі... Можна, зрештою, при нагоді якогось свята чи гостини влаштувати представлення із того, що прочитаєте, де кожне із вас буде виступати як одна із осіб, про яку книжечка розказує. Можна малювати малюнки до

того, що прочитаєте, а дівчаткам то й можна пробувати вдягати свої ляльки так, як бачите їх у книжці на образках славного маляра Петра Андрусева.

О так, багато радості принесе вам книжечка, коли її уважно прочитаєте. А що найважливіше — ви дізнаєтеся про відважних, чесних та вірних людей ваших пра-пра-пра-прадідів. Бо такими й вам треба вирости.

Ото ж гарного та веселого вам читання !

*Леся Храплива-Щур
— Голова УПЛДМ*



Ілюстрації до казки О. Олеся "Микита Кожум'яка".

АСКОЛЬД і ДИР та КИЇВСЬКІ КНЯЗІВНИ

Казка

Діялося це давно у славному городі Києві — столиці **Землі Полянської**¹⁾, за князя, що його імени вже ніхто не пам'ятає. Може звався він Кий, а може якось інакше — не знали тоді наші предки письма, то й не записали. А шкода, бо був той князь мудрим і сильним правителем, якому корилися не лише поляни, що жили довкола Києва, а й інші українські племена: деревляни, дреговичі, сіверяни й тиверці. Давали данину князеві, йшли служити до нього **дружинниками**²⁾, ходили в походи разом з ним — і збагачували княжу столицю.

І був город Київ найкращий та найбагатший серед усіх інших українських городів, а слава про його князя йшла далеко довкола і заходила аж у царство **індійське**³⁾, в городи **грецькі**⁴⁾. Стояв, як і тепер стоїть, Київ на березі Дніпра-ріки, а по ріці вгору і вниз пливли човни великі, всіляким крамом навантажені. Купці біля Києва приставали і з киянами торгували. Веселий і багатий був город Київ.

Та ось упав на нього сум великий, огорнув цілу Землю Полянську, бо занедужав тяжко князь **Кий**⁵⁾ і зліг на смертельну постіль.

— Горе мені, горе й вам! — говорив умираючий князь до своєї родини й **бояр**⁶⁾, що зібралися біля його ложа. — Ось умру я — і скінчиться княжий рід Київ, від того першого Кия, що заснував оце місто. Не дав мені Бог синів, лише дві доньки. Хто ж перейме владу по мені?

— Горе нам, горе нам! — повторювали бояри, повторювали дружинники, а за ними все місто і вся Земля Полянська. — Вже не будемо мати такого мудрого й доброго правителя! Хто ж нас у бій поведе, хто ж нас від ворогів оборонить? Горе нам, горе нам!...

А як уже вмер князь Кий, то трава три дні россою сходила, дерева додолу похилялися, а хвилі в Дніпрі-ріці так схлипували жалісно й так об береги билися, аж вали довкола міста мокрі стали. А вже що люди плакали та журилися — й казати нічого!

Вмерлого князя посадовили на золотом кованому **троні**⁷⁾, трон поставили у видовбаний з дуба човен, а човен встановили на великому кострищі. Три дні й три ночі приходили люди з усіх сторін і разом з киянами оплакували померлого володаря. А тоді вбили його найкращого коня, найулюбленішого мисливського собаку, поклали в човен княжу зброю, їжу, питво — і все це підпалили. Коли ж усе згоріло, висипали на місці кострища високу могилу, на ній наставили столів з усякою їжею та питвом і засіли за **тризну**⁸⁾. Такий тоді був похоронний звичай.

Ось п'ють кияни, їдять, померлого князя прославляють, його воєнні подвиги згадують і журяться:

— Де ж ми другого такого доброго князя знайдемо?...

Так собі розмовляють, аж бачать — пливе вниз Дніпром човен великий. Та не простий, а цілий кле-новий, міддю кований, на дванадцять пар срібних весел. Спереду стоїть молодець, на веслярів покрикує, ззаду стоїть другий молодець, керму тримає. Гарні обидва, в зброї блискучій, в одежі адамашковій⁹⁾, сріблом—золотом шитій. Відразу видно, що непросто-го роду.

Побачили їх кияни, почали руками махати й до берега закликати. А ті й послухали. Навернули човен до берега, на землю посходили, шапочки **соболеві**¹⁰⁾ поскидали, людей привітали і питаються:

— Хто ви такі, люди добрі, і що за подія у вас сталася, і чого ви нас у дорозі припиняєте й до себе просите?

— Ми поляни, — відповідають їм люди. — А подія у нас дуже сумна: вмер наш князь і не лишив по собі синів, лише дві доньки, Яромиру й Любомиру. Тож ми по ньому тризну справляємо, а самі журимося: хто ж нами правити буде?... Сідайте з нами до столів, нашого покійного князя спом'яніть і розкажіть про себе, хто ви й куди путь держите?

— Ми, — відповідають гості, — добрі молодці, з далекої **Землі Варязької**¹¹⁾, що звідси на північ. Старшого з нас звуть **Аскольд**¹²⁾, а молодшого — **Дир**¹²⁾. Вибралися ми в дорогу щастя—долі шукати, сили свої випробувати. Шукаємо собі землі й людей, де б можна було княжити. І добре, що до вас трапили: у вас нема князя, в нас — землі. У вас князівни женихів ждуть, а ми собі наречених шукаємо. Чи не приймете нас по-доброму?

Порадилися кияни й відповідають:

— Приймемо вас, але перше хочемо знати, чи ви й у війні такі справні, як при столі? Дамо вам дружинників багато і хай кожен з вас покаже, що вміє. Один хай іде через степи **половецькі**¹³⁾ на грецькі городи, **орду**¹⁴⁾ **половецьку** погромить, городи грецькі завоює і данину з них візьме. Другий хай їде рікою Дніпром аж у самий Табарістан — у царство **хозарське**¹⁵⁾, що лежить над Каспійським морем. Хай хозарського царя у полон візьме, військо його розгромить, а з городів дань ізбере. Коли того докажете, віддамо за вас князівен і признаємо вас за своїх князів.

— То й добре! — згодилися Аскольд і Дир.

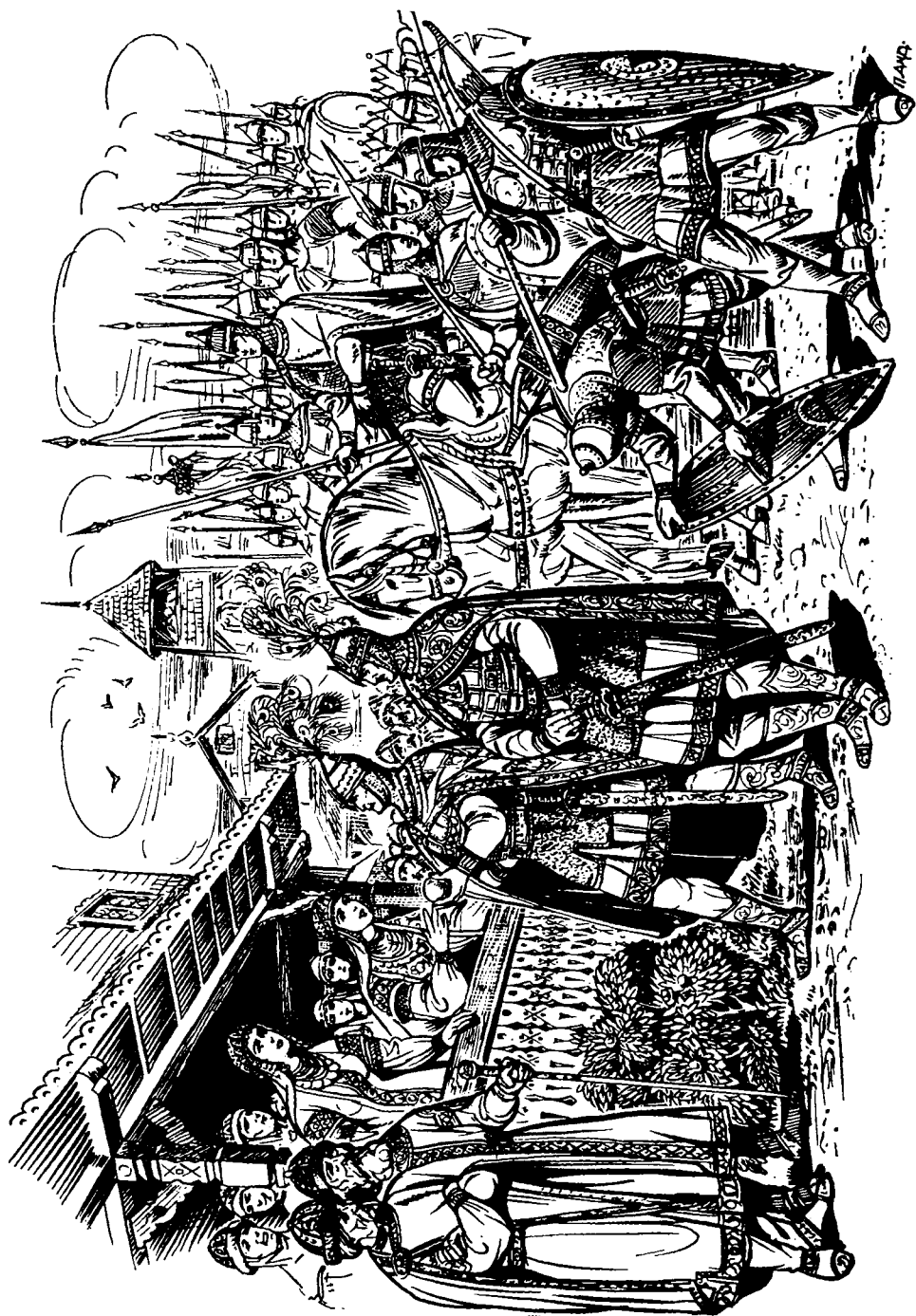
От зібралася війська сила—силенна — а все добрі молодці, до війни охочі, слави жадібні, до чужих країн цікаві. Поділилися на дві частини: котрі кінні — мали йти з Аскольдом, котрі піші — мали пливти з Диром.

Коли вже всі зібралися в дорогу, вийшли на ганок обидві князівни зі своїми судженими попрощатися. Стали у віночках та стрічках, у сорочках вишиваних, у **керсетках**¹⁶⁾ шовкових, у дукачах та в намистах — мов дві зіроньки засяли. Стали навпроти них молоді брати — каптани на них оксамитні, панцери золоті, на шапках пера павині — мов два місяці зійшли.

На прощання вийняв Аскольд із—за пазухи яблуко золоте й подав Яромирі.

— Візьми, — каже, — князівно, це яблуко. Не просте воно — чарівне. Стане тобі у пригоді, коли з тобою біда трапиться.

А Дир подарував своїй нареченій клубок пряжі золотой та й каже:



— Оце, Любомиро, по цьому клубочку я знайду тебе скрізь, куди б тебе доля не занесла. Бо не простий цей клубочок, а чарівний.

Попрощалися всі гарно — і брати поїхали, а сестри лишилися. Посідають, було, коло віконечка, на срібні веретенця льон прядуть, милих із походу виглядають. Біля них у ногах Лешко сидить, байками князівен розважає. Був такий при князівському дворі карлик з лікоть завбільшки, з домовиком¹⁷⁾ під піччю спав, багато всякого знав і не раз ставав у пригоді княжій родині.

От чи багато часу минуло, чи ні, а вибралася Яромира в ліс ягідок на полуденок назбирати і Лешко з нею.

— Глядіть, князівно, далеко в ліс не заходьте, — остерігає карлик. — Отут скраю збирайте.

— Коли ж бо тут уже всі ягоди визбирано! — каже Яромира. — Ходімо далі.

Пішли трохи далі — і справді, більше ягід, та такі гарні, та такі стиглі, що в устах розпливаються.

— Ой, князівно, не йдім далі, бо буде біда!... — знову остерігає Лешко.

— Та ще трошки.

Яромира ягідки збирає, в нову козубеньку¹⁸⁾ складає, а Лешко по боках озирається, бо чує щось недобре. Потім князівну за рукав смикнув і показує:

— Князівно, гляньте но, що там за тою старою липою стоїть?...

Глянула Яромира та й ягоди зі страху розсипала; причаївся за липою Лісовик страшний—престраш—

ний і з Яромири очей не зводить. Голова в нього, мов копиця сіна, величезна і зеленим мохом обросла. На чолі роги, ноги цапині й борода аж по землі воло-
читься.

Скрикнула Яромира і — в ноги! А за нею на тисячі голосів залунав регіт лісовика: "Хо-хо-хо, ха-ха-ха!..."

Прибігла Яромира додому, матері свою пригоду розповідає, а княгиня й каже:

— Цур йому, доню! Більше до лісу не ходити-меш!

— То й не ходитиму, матусю...

За день чи за два пішла Любомира на Дніпро-рі-
ку хустя прати, а за нею знову Лешко. От і пере кня-
зівна — кладочка у неї кришталева, праничок **бур-
штиновий**¹⁹⁾, а все хустя — шовкове. Вдарить Любо-
мира бурштиновим праничком по кришталевій кла-
дочці — кладочка задзвенить, і люди знають, що то
князівна хустя пере.

Пере Любомира, пере, вже мало й залишилося, ко-
ли гляне — аж найтонша її сорочка, що то цілі рукави
золотом гаптовані, враз упала в воду і попливла. Пли-
ве попри самий берег, так, що здається — ось руку
простягнеш і піймаєш, але піймати не дається. Кня-
зівна за нею, а вона далі, князівна за нею, а вона все
далі.

Заплакала Любомира, білі ручки заломила, —
шкода їй, бач, сорочки, та й матері боїться, щоб не
сварила. Хотіла вже у воду скочити, але Лешко не
дав. Учепився Любомирі за запаску і каже:

— Не сама ваша сорочка у воду впала, князівно. Її стягнув он той, що в очереті сидить.

Дивиться Любомира — справді з очерету Водяник виглядає, та такий то вже страшний, такий страшний — і не сказати! Пика в нього синя, опухла, борода з баговиння²⁰⁾, очі з мушель, а в бороді чорні раки сидять.

Скрикнула Любомира й пустилася тікати, а Водяник у воду пірнув — тільки забулькотіло по ньому: буль-буль-буль!...

Прибігла Любомира додому, матері скаржиться, плаче, а княгиня на те:

— Цур йому, доню, разом із сорочкою! Більше на ріку не ходитимеш, а я тобі другу сорочку справлю.

Сидять знову сестри проти віконця, на срібні веретенця²¹⁾ льон прядуть і своїх суджених виглядають. Пливають Дніпром великі човни, всяким добром навантажені, одні вгору, другі вниз, а суджених як не видно, так не видно, як не чувати, так не чувати.

* * *

Коли одного дня в'їхав на княже подвір'я лицар ставний і на чорному, як ворон, коні. Коня до конов'язу прип'яв, сам у світлицю увійшов, шапочку зняв, княгині до ніг уклонився.

— Здоров, лицарю! — каже княгиня. — Сідай та розкажуй, хто ти і з яких сторін і чи по волі прийшов, чи по неволі.

— Добрі молодці все по волі ходять, — відповідає лицар, — тож і я по власній волі прийшов. Я Деревлян²²⁾, князь Землі Деревлянської, що то є на захід звідси. У нас ліси густі, дерева багато всякого —

через те і прозивають нас деревлянами. А прийшов я, бо зачув, що в Землі Полянській є князівна Яромира, станом висока, личком рум'яна, очима ясна, розумом славна і до всякої роботи вдатна. То хочу її засватати. Віддасте за мене, чи ні?

— Рада б я, — каже княгиня, — твою, княженку, волю вволити, та не можу: посватана вже наша Яромира за княженка Аскольда, що то пішов перед шлюбом слави лицарської добувати у степах половецьких, у городах грецьких. Яромира на нього чекає.

— Коли ж бо, — Деревлян на те, — даремно буде князівна на Аскольда чекати. Я сам був із ним у поході й на власні очі бачив, як загинув Аскольд із рук половецьких у степах. То хай Яромира за мене йде.

Яромира, зачувши це, та в плач, мати її потішає, а малий Лешко княгиню за одержу — смик!

— Іди геть, Лешку! — княгиня на нього. — Не до тебе тут тепер... — а до Яромири: — Що ж, дочко, зробиш! Пропав Аскольд — то пропав, а заміж тобі все одно треба. Йди за Деревляна. Він гарний, молодий, а земля деревлянська багата. Будеш княгинею. Йди!

Ще Яромира не надумалася, а Лешко знову княгиню за спідницю — смик!

— Іди геть, Лешку! — розсердилася княгиня так, що аж за вухо вщипнула карлика. — Лізеш, коли тебе не просять!

Образився Лешко, під піч до домовика чкурнув і вже не обзивався.

А Яромира подумала, подумала — і згодилася: Деревлян зрадив, зараз князівну поперед себе на коня — і помчав, аж закурилося за ними. Не встигла дівчина як слід ні з матір'ю, ні з сестрою попрощатися.

— Княгиня стала на ганку, дивиться вслід за донькою й зідхає:

— Шкода, бо шкода, але, слава Богу, буде дитина не за якимсь приблудою, а таки за сусідським князем!

Тут де не взявся Лешко й собі дивиться за вершником²³⁾.

— Авжеж, — каже, — буде князівна за князем, але ви не знаєте, за яким.

— Як то за яким? За Деревлянном, що є князем у Землі Деревлянській. Там багато лісу й дерева, тому він і прозивається Деревлянном.

— Ой, то правда, що там багато лісу, — потакує Лешко, — а тому він по-справжньому називається не Деревлянном, а попросту Лісовиком.

— Та що це ти?! — злякалася княгиня. — Звідки знаєш?

А Лешко:

— Знаю, бо знаю! Князівна впала в око Лісовикові ще тоді, як по ягоди ходила. А він тепер у молодця обернувся і за деревлянського князя себе подав. Дивіться но, як услід за ним дерева гнуться!...

Подивилася княгиня — і справді: ні вітру, ні тучі²⁴⁾, а там, кудюю поскакав вершник, найгрубші дерева так гнуться, так гнуться, що аж верхів'ям до землі торкаються.



От сплалакала сердешна мати, заголосила, та що зробиш — пропало!

* * *

Сидить уже Любомира сама біля віконця, білий льон на срібне веретенце пряде, на Дніпро-ріку споглядає, сестричку згадує, судженого виглядає. А його як нема, так нема.

Аж ось пливе Дніпром угору корабель невиданий, незнаний: сам увесь срібний, **щогли**²⁵⁾ золоті, вітрила шовкові, а пливе так скоро, що його конем не перебіжиш, птицею не перелетиш. І то — проти води!

Зрівнявся корабель з княжими палатами, кітвичку кинув, сходні спустив, і зійшов ними на берег лицар молодий та ясний. Увійшов просто до світлиці, шапочку зняв, старій княгині до ніг уклонився.

— Здоров, лицарю! — привітала княгиня. — Сідай, та розкажуй, хто ти і з яких сторін, і чи по волі прийшов, чи по неволі.

— Добрі молодці все по своїй волі ходять, — відповідає лицар. — Я є **Дрегович**²⁶⁾, князь Землі Дреговецької, що то на північ звідси над рікою Прип'яттю. У нас озер багато, очерети густі, в озерах — риба всяка, в очеретах птаства повно, а до осель ніхто не доступить, бо заховані вони за болотами-дряговинням. Тому й прозивають нас дреговичами. А повертаюся з Табарістану, царства хозарського, де воював разом із княжичем Диром. Тільки ж не пощастило Дирові: наскочили на нього хозари, шаблями порубали, списами покололи. Вмираючи, закликав мене Дир і каже: "Побратиме вірний, князю дреговецький, не ходи більше по землі табарістанській, а напинай ві-



трила і їдь у край полянський, у столицю Київ. Є там у хоробах княжна Любомира — станом висока, личком рум'яна, очима ясна, голосом дзвінка, розумом бистра і до всякої роботи вдатна. Отож, іди, мій побратиме вірний, Любомиру привітай, матері-княгині до ніг уклонися і скажи їм, щоб мене не чекали, бо поліг я у землі хозарській. Князівну ж Любомиру, — найкращу над князівнами, собі за дружину візьми, щоб не дісталася вона нікому іншому, лише моєму побратимові вірному." Отож я і приїхав. Віддасте мені Любомиру по волі, чи ні?

Почувши таку сумну новину, заплакали мати з донькою і не знають, що тут чинити, що казати. А

карлик Лешко потихеньку підкрався та княгиню за сукню — смик!

— Іди геть, Лешку! — княгиня до нього. — Тут горе таке — не до тебе...

А тоді до Любомири:

— Що ж, доню, така, видно, твоя доля. Не судилося тобі бути за Диром, то будеш за Дреговичем. Дреговецька земля також багата: по ріках бобри та видри живуть — хутра в них дорогі, а очерету на хати — скільки завгодно. Іди, доню, за Дреговича — будеш княгинею...

Княгиня отак промовляє, а Лешко під лавою сидить і все княгиню за сукню — смик та й смик! Прогнівилася вельми княгиня на карлика, насварила ще й за вухо вщипнула, щоб не докучав. А Лешко тоді образився і під піч до домовика втік. Мовляв: не хочете мене слухати — робіть, як знаєте!

А Любомира вже й згодилася, вже й руку Дреговичеві подала. Дрегович дуже зрадив, зараз таки Любомиру на руки взяв і на корабель поніс. Не вспіла, небога, і з матір'ю попрощатися. Поки княгиня на ганок вийшла — корабель уже й поплив угору проти води, та так скоро, що й конем не перебіжиш, птицею не перелетиш.

Стала княгиня на ганку, білою хусточкою вслід за кораблем махає і сама до себе говорить:

— Шкода бо шкода, але, слава Богу, буде дитина не за якимсь приблудою, а таки за тутешнім князем.

А Лешко вже коло княгині крутиться і підповідає:

— Еге ж, буде за тим князем, що у воді сидить...

— Та що ти? — злякалася княгиня. — Чому в воді?

— Та бо то ніякий князь, а Водяник, — відповідає Лешко. — Хотів я сказати вам, та ви не послухали, ще й вуха мені нам'яли, а я бачив, як у того молодця увесь час вода з лівої поли капала. Йому князівна в око впала ще тоді, коли сорочки на ріці прала, от він і обернувся в князя дреговецького. Тепер подивіться на лаву, де він сидів...

Подивилася княгиня на лаву — справді, лава мокра, а під лавою калюжа стоїть. Заплакала тоді сердешна мати, заголосила, хотіла була слуг навздогінці за кораблем посилати, коли ж корабля вже й не видно. Що робити? Пропало...

А Лісовик доти лицарем був і на коні їхав, доки люди могли його бачити. Як же в'їхав у ліс, ураз перекинувся знов у велетня з головою, мов копиця сіна, з рогами, з цапиними ногами і з бородою, що аж по землі волочилася. І кінь під ним на дикого оленя обернувся.

Як побачила Яромира, то злякалася дуже й почала на поміч кликати. А Лісовик засміявся та й каже:

— Не клич, не гукай, князівно, бо тут моє царство, і ніхто в лісі зі мною до боротьби не стане.

Заплакала тоді бідна дівчина рясними сльозами.

— Доленько ж моя нещаслива!... — приговорює. — Мала ж я бути за княженком, а дісталася Лісовикові страшному!...

— Не плач, дівчино, не нарікай! — Лісовик їй.
— На те я є страшним, щоб мене люди боялися, щоб мене звірі слухали і щоб усяка рослина мені поклонялася. Але для тебе я можу обернутися яким завгодно молодцем.

— Не хочу я, — каже Яромира, — бачити тебе ніяким молодцем, бо це буде сама облуда! Пусту мене додому!...

— Ні, — відповідає Лісовик, — не пущу! Не на те я по тебе в далеку дорогу вибрався, не на те викрав, щоб тепер пустити. Завезу тебе у свій замок, будеш звірів лісових доглядати, птахів годувати, мене, старого, піснями розважати. А за це будеш у шовках-оксамитах походжати, дорогими намистами побрякувати, бо царство моє неміряне, багатства нелічені.

І справді, не брехав Лісовик. Завіз Яромиру у свій замок, а той замок такий величезний, що в ньому цілий Київ змістився б. Стіни — біла береза в березу поросла, стеля — верховіття зелене, долівка — килими трав'яні, барвистими квітами перетикані. Вночі замість ліхтаря місяць світить, замість свічок зорі сяють, на середині світлиці озеро срібне блищить, а в ньому лебеді плавають. Яблучка-кислички, груші-гнилички та горішки лісові просто в коморі ростуть — не треба їх збирати. Бджоли просто у пивницю мед носять, дикі кабани шинки вудять і ковбаси начиняють, а сарни та буйволихи масло збирають і сир на сонці відігрівають. Ведмеді шкіри виправляють, дятлі кожухи шиють — скрізь повно всякого добра. Впаде ранком роса — горни діаманти пригорщами, впаде



град — збирай перли повними пеленами. Дуби золоті жолуді родять, на калині справжні коралі пишаються.

Вбралася Яромира у сорочку, що то полотно на неї павуки з найтоншого павутиння виткали, взулася в зелені сап'янці, шовкову запаску одягнула, начепила на шию червоні коралі з золотими **дукачами**²⁷⁾, звірів лісових доглядає, птаство годує, усьому порядок дає. А ввечері, як прийде Лісовик додому, мусить йому бороду розчесати, сучки й шишки з волосся повитягати, нагодувати й до сну пісню заспівати. Вже не боялася його Яромира, бо знала, що він їй нічого не зробить поганого. Полюбила вона звірів лісових і пташок, дбала за них, у суперечках годила, слабших обороняла, як хто бувало захворіє — ліки власними руками готувала, **вавки**²⁸⁾ гоїла — і полюбили її звірі також. Однак ніщо не тішило лісову княгиню — вона все ходила сумна й нишком сплакувала.

Завважила це якось сіра горличка й питає:

— Чого це ти, князівно, така сумна? Чи тобі їсти-пити нічого, чи тобі походити ні в чому, чи тобі хороми тісні, що ти зідхаєш і сльози рониш?

— Маю я що їсти й пити, маю в чому походити, і хороми мої величезні, — відповідає Яромира. — А зідхаю я й сльози роню, бо тужу за своєю стороною, за своїм несудженим судженим, від якого мене Лісовик обманом відібрав.

І розказала князівна горличці усе по правді, як воно було.

А горличка вислухала її та й каже:

— Я оце сьогодні літала і бачила, як із городів грецьких почерез степи половецькі якесь військо до

Києва простує. Попереду війська лицар ясний на білому коні виступає. На ньому шолом золотий, панцер срібний, жупан кармазиновий, а вуздечка на коні шовкова.

Як зачула це Яромира, то аж у долоні сплеснула:

— Оце ж він! Оце ж і є Аскольд! Та коли б же він знав, що я тут — прийшов би напевно мене визволити!...

А горличка²⁹⁾ на те:

— Коли б же в тебе, князівно, та було яблучко чарівне золоте, то ти б ним по землі покотила, а воно до самого Аскольда прибилося б і йому дорогу до тебе вказало б.

Зраділа Яромира це почувши, бо зараз собі пригадала, що має таке яблучко, у дуплі старої груші сховане. Побігла до сховку, яблучко добула і покотила по землі, промовивши:

*Котись, котись, яблучко, по землі,
Докотись до лицаря на коні,
В ліс йому доріженьку покажи,
До мене дібратися поможи.*

Ябличко стрибнуло й покотилося, а там, куди воно покотилося, лишилася золота доріжка.

* * *

І з Любомирою таке було: ледве корабель відплив далі від Києва, як Водяник скинув із себе личину князя Дреговича і став таким, як його бачила Любомира в очереті: з очима-мушлями, з пикою синьою, опухлою, з бородою із баговиння і з чорними раками в бороді. І корабель його зовсім не був кораблем, лише

китом—рибою, що то його Водяник у корабель обернув.

Закричала Любомира, заплакала, такеє побачивши, почала від Водяника відбиватися, на поміч кликати.

— Не плач і не кричи! — Водяник до неї. — Нічого тобі не допоможе, бо на воді ніхто зі мною у боротьбу ставати не зважиться — потоплю! Пам'ятай, що сила моя велика, бо мене вода слухає і все, що живе у воді — також. Звикнеш у моєму царстві — сама побачиш, що нема кращого місця у світі. Мої володіння неміряні, мої багатства незчисленні...

Дав Водяник знак китові — кит зараз під воду пірнув і так під водою поплив. Любомира вже й віддих затаїла, бо думала, що втопиться, але не втопилася. Водяник таку силу мав, що кого хотів, — утопив, а кого не хотів утопити, — тому й під водою жити дозволяв.

Так плив кит під водою, плив, аж до Водяникового палацу приплив. Був той палац на дні озера глибокого, збудований увесь із мушель щонайкращих, заквітчаний білими та жовтими водяними лілеями. Доріжки в ньому срібним пісочком висипані, зеленими водоростями вистелені, на лавах усюди боброві та видрячі шкури лежать, на стінах у золотих клітках невиданої краси заморські рибки грають — і скрізь так тихо, так чудно і так гарно, що й не сказати.

— Ось, — каже Водяник, — тут і житимеш. Роботи тобі небагато: на снідання мені юшку з **кара-сів**³⁰⁾ зварити, на обід **щуку**³⁰⁾ спекти, а на вечір холодець із рачачих **клешень**³¹⁾ зготувати. Та припилювати, щоб оселедці добре засолилися, **тараня**³⁰⁾ як

слід у комині завудилася, бо треба на зиму запаси робити.

Стала Любомира у Водяника за господиню. Убралася в сорочку, з туману випрядену, у керсетку, з **ряски**³²⁾ виткану, на шию начепила перлове намисто, на голівку — вінець із лілей. Рибок доглядає, диких качок, гусей та лебедів до себе приручає, у погребі навідується, де самі оселедці соляться, та в комин, де тараня сама на гачки чіпляється і завуджується. Багато клопоту в Любомири. Водяник ото кудись попливе, а тут, дивись, качки посварилися. Ще не вспіє князівна їх помирити, глядь — зубаста щука плотичку проковтнула. Ще не покарала Любомира щуки, а тут бобри чи видри хутра принесли. Треба прийняти і в скриню поскладати, щоб міль не поїла. А там уже й Водяникові їсти зварити, а там ще щось — і так цілий день.

От робить вона, клопочеться, а слізеньки з очей тільки — кап-кап, аж в озері вода посолонішала. Зауважив це карасик червоноперий, що то його була Любомира на юшку Водяникові пожаліла і живим пустила, приплив до неї і питає:

— Чого це ти, князівно, плачеш та й плачеш?

А Любомира відповідає:

— Як же мені не плакати, коли Водяник мене обманом з дому забрав, від любої неньки відірвав, з судженням розлучив, зі сторони рідної, з краю милого у підводне царство завіз?...

І розплакалася рясними сльозами князівна, свою долю карасикові червоноперому оповідаючи:

— А мій суджений, княженко Дир, не міг мене оборонити, бо поплив він човнами з дружиною хороброю у царство хозарське, у самий Табарістан, військо хозарське розбити, з городів хозарських данину взяти...

Тоді каже карасик червоноперий:

— А я оце сьогодні вниз Дніпром-рікою плів і бачив, як якесь військо на човнах із царства хозарського, із самого Табарістану з даниною багатою у Київ поверталось. Попереду всіх тих човнів човен кленовий, міддю кований, на дванадцять пар срібних весел. А на ньому стояв лицар ясний у **панцері**³³⁾ золотому, в каптані оксамитному, на шапочці пера павині...

Як зачула це Любомира, ручки заломила і крикнула на цілий голос:

— Оце ж ніхто інший, як княженко Дир, мій наречений! Та коли б же то він знав, де мене шукати — відразу прийшов би мені на поміч.

— Знав би він, де тебе шукати, — відповідає карасик золотоперий, — коли б у тебе був клубочок пряжі золотої. Ти б кінчик нитки взяла, до пояса прив'язала б, а клубочок покотила б дном ріки — от він би й докотився до княженка Дира.

— А я ж маю такий клубочок! — пригадала собі Любомира і мерщій побігла до сховку, бо клубочок лежав у печері під берегом, де жив найбільший і найстрашніший Рак Великоклешній. Любомира йому життя подарувала, не взяла на холодець Водяникові, а за те Рак Великоклешній її золотого клубочка беріг.

От забрала князівна золоту пряжу, кінчик ниточки собі до пояса прив'язала, а клубочок покотила дном ріки, промовляючи:

*Покотись, клубоченьку, та й по дні,
Докотись до лицаря на човні,
Тоді дайся лицарю упіймати —
Хай по нитці суджену йде шукати.*

Клубочок зараз і поплив—покотився, розмотуючи за собою золоту нитку...

* * *

Котилося золоте яблучко, котилося, крізь ліс дрімучий, крізь галявини ясні, пеньки й колоди перескакувало, струмочки переплигувало — та й викотилося аж у степи половецькі, просто під ноги білому коникові, на якому княженко Аскольд сидів.

— Еге! — промовив Аскольд, яблучко піднявши. — Десь моя наречена в біду попала, коли мені цим яблучком знак подає.

Тоді питає дружинників:

— А що, дружино моя хоробрая, чи підете й тепер за мною, чи лишите мене власними силами мою суджену шукати і з біди визволяти?

Відповідають дружинники:

— Де ж то видано, де ж то чувано, щоб дружина свого ватажка в біді відступила? Водив ти нас, княженку, на городи грецькі, на орди половецькі слави здобувати — веди й тепер нашу князівну з біди визволяти. Ми тебе не покинемо.

Поїхали. Їдуть, їдуть по золотій стежечці, що то її яблучко по собі лишило, і приїхали під самий ліс. А

Лісовик уже також стежечку від яблучка в лісі догледів і догадався, що воно й до чого.

От вийшов на край лісу, став перед Аскольдом і питає:

— А що, княженку, прийшов ти битися, чи миритися?

— Як скажеш, де князівна Яромира перебуває, то не буду з тобою битися, — відповідає Аскольд.

— Князівна Яромира у моєму замку, — каже Лісовик, — а до того замку ти вже стежки не знайдеш, бо я наказав золотий слід від яблука землею притрусити.

Розсердився Аскольд:

— Коли так, — каже, — то ми зараз почнемо дерево по дереву корчувати, увесь ліс знищимо, а до Яромири доберемося. Гей, дружино моя вірна, а беріть но сокири й зачинайте!

Дружинники з коней позіскакували, за сокири похапали — і до дерев.

Бачить Лісовик, що непереливки: дружинників — що колосся на пшеничному лані, сокири гострі — за день увесь ліс вирубають, і сховатися ніде буде.

— Стривайте! — кричить. — Не рубайте! Хай буде мир! Я зараз князівну Яромиру сам приведу!

І привів.

Зраділи наречені, після такого довгого часу побачившись. — Господи! Почали одне одного розпитувати, а дружинники довкола з радости, що їхній вождь та з їхньою таки, київською князівною зустрілися, шапки вгору підкинули і всі разом закричали:

— Слава княженкові Аскольдові і його судженій, князівні Яромирі, слава!

* * *

І клубочок золотої пряжі по дні Дніпра-ріки котився, куди треба, але трапилася йому пригода, через яку мало що все не пропало. Виплила ото десь із намулу завжди голодна зубаста щука і, думаючи, що це якийсь золотий горішок (клубочок трохи розмотався, то й поменшав), — накинулася на нього і проковтнула. І був би клубочок ніколи в руки княженка Дира не потрапив, коли б його дружинники не закинули сітей — рибки на вечерю наловити. Витягли ото сіть, а в ній щучина величезна — отак із **коромисло**³⁴⁾ завдовжки. Стали її тельбушити — клубочок золотий все-редині знайшли і віднесли до княженка.

Як же побачив Дир клубочок, зразу й сказав:

— Попала в біду Любомира, треба її визволяти.

І питає дружинників:

— Гей ви, хлопці-молодці, дружинонько моя вірная! Попала в біду ваша князівна київська, моя суджена Любомира і оцим клубочком мені знак подає. Чи підете зі мною її шукати, а чи я сам маю йти?

— Не годиться, княженку, дружині вождя свого в біді лишати. Куди голка — туди й нитка, куди князь — туди й дружина. Ти водив нас слави наживати, срібло-золото, **паволоки**³⁵⁾ дорогі здобувати у царстві хозарському, у самому Табарістані, а ми підемо тепер твою суджену, нашу київську князівну, з біди визволяти. Веди!

Стоїть Дир на носі човенця, у руках клубочок тримає, золоту пряжу назад ізмотує, на веслярів по-

гейкує, стерничому дорогу вказує. А та дорога все йде по золотій нитці.

Плили, плили, плили, та все вгору, та все проти води, аж тут раптом нитка й увірвалася. Бо Водяник догледів пряжу золоту, догадався, що воно і до чого — взяв і перекусив нитку. Тоді виліз із води, став перед чоловічим човном і дорогу через ріку загородив.

— А що це ти, княженку Дире, — питає, — прийшов битися чи миритися? І чого тут шукаєш?

— Шукаю я свою суджену, київську князівну Любомиру, — відповідає Дир. — Десь вона мусить бути у твоїй владі під водою, бо золота нитка дном ріки бігла. Віддаси дівчину — навесні тобі дамо в жертву коня й кабана, не віддаси — не дістанеш нічого, ще й боки тобі намнемо, а князівну таки знайдемо.

Ох, як і розсердився Водяник, аж вода коло нього піною взялася.

— Що, — кричить, — мені боки нам'яти?! Та я вас зараз усіх потоплю!...

— Ба, не потопиш! — Дир на те. — Ось ми зараз усі на берег повискакуємо, а ти на землі сили вже не маєш. Та поберемо всі заступи в руки, та почнемо землю копати, верболози рубати — закидаємо всю ріку і всі озера! Тоді куди подінешся? Висохнеш на смерть без води.

Бачить Водяник, що то не жарти: у Дира дружини на човнах, мов зерен у маківках, а він, хоч і Водяник, сам-один. Та й згадав собі, як то не раз йому скрутно доводилось, коли бувало посуха воду поспиває, а сонце зверху припече.

А Дирові дружинники часу не гають, вже на берег вискакують, землю копають, верболози витинають і в Дніпро кидають.

Злякався Водяник.

— Стійте! — кричить. — Почекайте! Віддам вам вашу князівну, тільки ріки мені не загачуйте!

Пірнув на дно, а за якийсь час виходить і Любомиру живу-здорову з-під води виносить.

Молодята з радости аж плачуть, обіймаються, а Дирова дружина, на них дивлячись, так грімко закричала "слава!", що Дніпрові води береги позаливали.

Почала була Любомира Водяника соромити за його брехню, що нібито Дира в Табарістані забито:

— І де ж таки видано, щоб цар брехав?! Ти ж водяний цар, а...

Не скінчила князівна, бо Водяник так засоромився, що вже й не бачив нічого і, замість у воду, пірнув у болото — лише бульбашки над ним пови-скакували: буль-буль-буль!...

* * *

А в Києві, славній столиці Землі Полянської і всієї держави Руси-України, сум стояв великий, жалоба важка. Бо скрізь уже чутки розійшлися, що обидва княженки разом із дружинниками своїми полягли в далеких походах, а князівен хитрощами викрадено. Стара княгиня за доньками очі виплакала, подруженьки князівен, дівчата з боярських родів, геть по-смутніли й пісень співати покинули. Цілий Київ зажурився, тільки один Лешко надії не тратив. Сидів собі з Домовиком під піччю й рідко коли на світло виходив. Коли ж виходив, то все казав:



— Вовк овець носив, носив, аж поки його самого не понесли. А Кривда Правді обидва ока видовбала, та скінчилося тим, що Правда прозріла, а Кривда осліпла...

І от одного дня засурмили сурми, заграли роги. Зі сторони, куди пішов Аскольд, курява знялася; на Дніпрі, яким поплив униз Дир, заройлося від човнів.

Повибігали кияни з домів, на мури пнуться, долонями очі від сонця заслоняють, щоб пізнати, чи то ворог іде, чи свій. Та як уже впізнали своїх, та як побачили князівен і княженків — радість велика людей огорнула. Кричали "слава", гукали радісно, гостей дорогих зі щирого серця вітаючи. Потім справили гучне весілля, бо аж дві князівни за двох княженків разом заміж виходили. Три дні смажені в меді горіхи їли, сичений мед пили, пісень співали, всіх подорожніх до столів закликали, щоб слава по світу йшла про радість у столичному городі Києві.

КАЗКА про КИЯНКУ КРАСУНЮ ПОДОЛЯНКУ

Давно, давно, ще за тих часів, коли **татари**³⁶⁾ на українські землі наїзди робили, була в київського князя донька Киянка Красуня Подолянка, про яку слава по цілому князівству котилася і навіть у сусідні держави доходила. Казали про неї, що була вона гарна, як ясна зоря в небі, розумом і відвагою могла з кожним мужем помірятися, а лагідністю й добротою то хіба святим поступалася.

Татарський **хан**³⁷⁾, бузувір поганий, мав сорок синів. Усіх їх любив, але найбільше любив найстаршого. Бо був той найстарший ханенко грізний і войовничий. Відколи підріс, ханові правою рукою став. Усе в походи ходив, близькі й далекі землі підбивав, добро всяке й невільників без числа здобував і до батьківського двору привозив. Уже стільки понавозив, що треба було нові комори й засіки будувати.

За таку дбайливість вирішив хан своєму найстаршому синові надзвичайну дружину вибрати. Хотів таку знайти, щоб ніде їй рівної не було. І почав шукати невістки по всіх-усюдах: і поміж доньками своїх вельмож, і поміж доньками сусідніх володарів, і поміж простими дівчатами, навіть і поміж рабнями. Багато бачив гарних та розумних, але ні одна не видалася йому гідною його сина.

І почав уже хан втрачати надію, як ось мандрівні купці, що побували в київських землях, принесли йому радісну вістку:

— Так і так, — кажуть, — продавали ми різний крам у дворі київського князя і бачили його доньку Киянку Красуню Подолянку. Та така гарна, така гарна, що ми вже скільки земель з'їздили, а такої не бачили! А до того ще й мудра, і відважна, і добра. Сам князь якраз тепер із синами в похід вирушив, і в Києві мало війська лишилося. Без труда можна буде місто взяти й князівну здобути.

Почувши це, хан довго не думав — зібрав військо й вирушив на Київ. Чи тиждень минув, чи місяць — уже татари під Києвом. Облягли місто з усіх боків — і миша не проскочить.

Посилає хан своїх послів до киян і велить їм таке сказати:

— Прийшли ми не з війною, а з доброю новиною. Не будемо міста здобувати, ані людей бити-грабувати. Хочемо лише вашу князівну Киянку Красуню Подолянку за нашого хороброго ханенка — сина самого татарського хана висватати. Буде вона в сріблї-золоті походжати і найбільші почесті серед нас, правовірних татар, мати.

Ох, і розгнівалися ж кияни, коли таку мову почули!

— Щоб наша славна князівна та поганому татариніві за жінку стала?! Та ніколи того не буде! — кричать. — Головами тут усі до одного наложимо, а до такої ганьби не допустимо!

Кажуть тоді ханові послї:

— Як хочете... Битися, то й битися...

Вийшла на ту мову з хоромів сама Киянка Красуня Подолянка і каже до дружинників:

— Не губіть, слуги мої вірнії, нашої столиці! Адже самі знаєте, що ані батенька, ані братів моїх удома нема і майже вся дружина з ними пішла. Жменька вас проти татарської сили не встоїть. Ворог же, місто взявши, все пограбує, церкви святі попалить, людей у неволю забере і мене з ними. Краще вже піду я сама з доброї волі. Хай моя одна голова за вас усіх і за місто наше славне буде.

Стали кияни князівну відмовляти, стали мати й сестри голосити — не допомгло. Тверда була у своїй постанові Подолянка.

— Не журіться! — потішає. — Без Божої волі людині і волос із голови не спаде. Як Бог схоче — так і буде! Моліться щиро — може Він і вислухає ваших молитов.

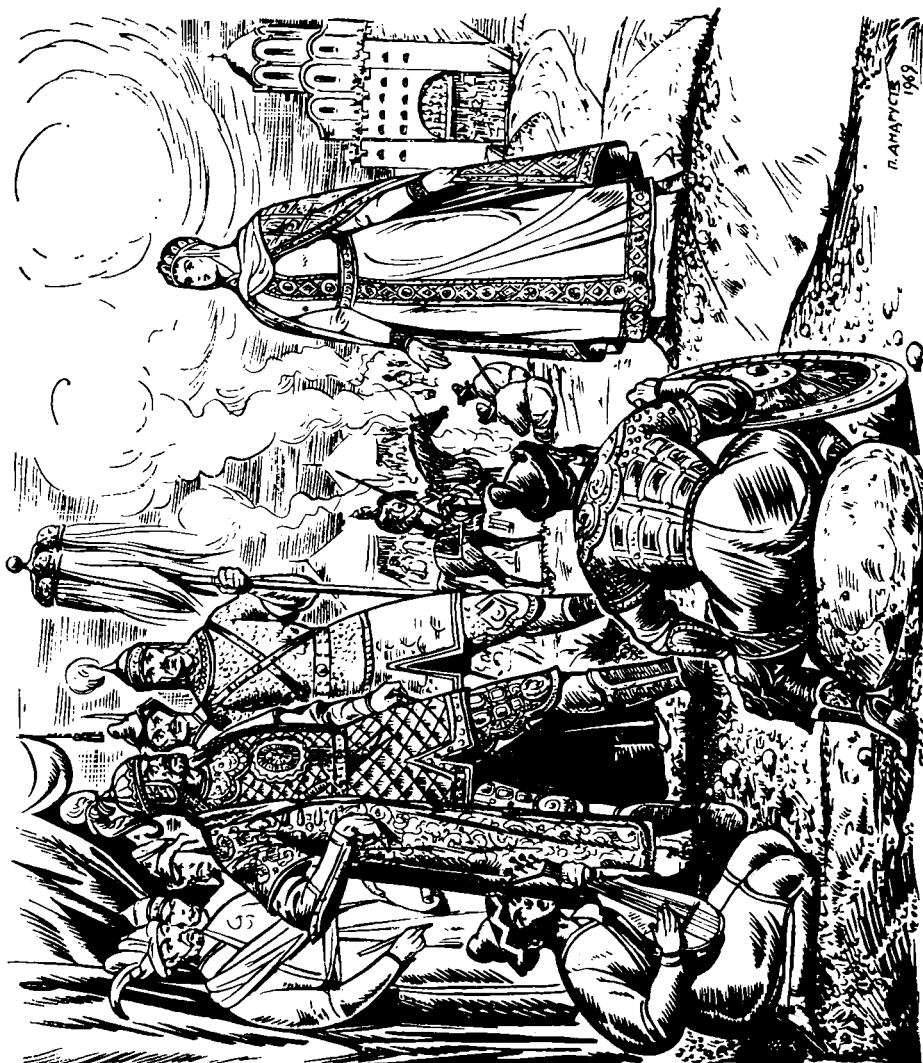
І на тому стало.

Попрощалася Киянка Красуня Подолянка з родиною, слугами і з усім містом та й пішла в татарський табір. А за нею плачі та голосіння постелилися — гірші, як на похороні.

Прийшла Подолянка до хана, стала перед ним, сміливо на нього подивилась і мовила:

— Ось і я, хане! Прийшла з доброї волі, тож і ти слова дотримай: міста на займай і людей моїх не кривдь!

Подивився хан на князівну й засміявся задоволено.



— Бачу, — каже, — що ти й справді розумна та відважна. А щодо вроди, то, мабуть, у **Криму**³⁸⁾ такої красуні зроду не було. Якраз такої дружини хотів я для свого сина улюбленого. А за місто і за людей своїх не бійсь — я слова дотримаю!

Завернуло назад татарське військо, ніякої шкоди киянам не заподіявши. А князівну наказав хан цілу дорогу на золотих ношах під шовковим наметом нести, всяко їй годити і почесні їй, як хановій дружині, віддавати. Коли ж прибули до Бахчисараю, поселили Подолянку в прегарному палаці, зі слонової кости різьбленому і накритому срібним дахом. А в палаці — розкіш невидана: стелю стовпи золоті підпирають, водограї б'ють пахучими водами, скрізь найдорожчі кадила куряться. Мармурові підлоги оксамитними килимами вкриті, у кришталевих дзбанках дивні квіти заморські квітнуть, у водограях рибки золоті плавають. Куди не глянь — усе шовки та оксамити, та золото, та срібло, та каміння дорогоцінне — так і ряхтять в очах. Слуг і рабів приставлено до Подолянки без числа. Всі князівні в очі заглядають, всі одне поперед одного намагаються кожне її бажання вгадати, всі перед нею на колінах повзають. Але на кожному вікні палацу грати міцні й густі, — навіть руки не просунеш, і знадвору тисяча татар з важкими та гострими ятаганами на сторожі стоїть. Пильнують, щоб князівна не втекла. Бо хан пригрозив, що всім голови повідрубує, коли синові нареченої не встережуть.

А син той, найстарший ханенко, пішов далеко в похід на землі індуські та й забарився.

І так сидить Киянка Красуня Подолянка у своєму розкішному палаці, наче пташка в золотій клітці.

Але ні горя, ні радості на втіху ворогам не виявляє. Рибок золотих годує, пісень рідних співає та ревню Богу молиться.

От чи довго вже вона сиділа так, чи ні, аж прибувають до хана послы від київського князя, а за послами ціла валка вантажених возів їде.

Прийняв хан послів, а вони йому й кажуть:

— Так і так, хане татарський, вернувся наш володар з походу, довідався про лихо й оце нас прислав. Привезли ми сто возів пшениці зерно-в-зерно вибраної, сто возів ярого воску зеленого, сто возів меду липового і тисячу **бобрових**³⁹⁾ шкур. Забирай оце все і споживай, а нам віддай нашу славну Киянку Красуню Подолянку! Бо, як не віддаси по-доброму, то русимо на тебе війною і нашу князівну силою заберемо.

Усміхнувся хан, кликнув слуг і наказує їм:

— Ану, витягніть но там із комор сто возів пшениці зерно-в-зерно вибраної, сто возів ярого воску зеленого, сто возів меду липового і тисячу бобрових шкур!

Як слуги виконали наказ, то хан і каже послам:

— Оце добре, що ви мені нагадали, бо я все забуваю. У мене, бачите, того добра нікуди подіти. Пшеницю черва точить, боброві шкури міль побила, мед попліснів, а віск від спеки топиться.

А тоді до слуг:

— Порубайте но шкури боброві, а мед, пшеницю й віск у море викиньте — хай не заваджають!

Висипали ханові слуги пшеницю в море, повикидали мед і віск, а боброві шкури порубали палашами

на локшину. Князеві ж посли дивилися на це мовчки і мали великий жаль у серці.

"Стільки добра, стільки праці людської іродів **бусурмен**⁴⁰⁾ знищив! — думали собі. — Певно й справді воно в нього вартости не має."

А хан каже до них:

— Ось бачите! Не треба мені нічого того, що ви привезли, і Подoliaнки я вам не віддам! Але, як задумає ваш князь на нас війною йти, то я вашу князівну накажу в мішок зав'язати і також у море вкинути. Як не буде наша, то не буде й ваша...

Засмутилися посли, завернули валку возів і поїхали назад.

Але за місяць приїжджають інші посли від київського князя з іншим викупом: привозять ханові десять бочівок **червінців**⁴¹⁾ і десять возів дорогої зброї. І знову просять:

— Візьми, хане, червінці й зброю, а нам віддай князівну!

— Оце добре, що ви мені пригадали! — відповідає хан. — Бо я зовсім забув!

Кликнув, як і за першим разом, слуг, наказав відчинити скрабницю і збройню, витягнути десять бочівок червінців і десять возів дорогої зброї та й висипати все в море.

— Забагато в мене того всього завелосся, — каже. — Зброя іржавіє, а червінці вже в грудки злипаються — треба лопатами пересипати...

Вернулися і вдруге київські посли із золотом та зброєю, але без Подoliaнки. А тут уже й посланці від

ханового сина прибувають і вістку приносять, що повертається ханенко із здобиччю незчисленною. Тільки що вози з добром дуже важкі, а **бранці**⁴²⁾, поморені далекою дорогою, скоро йти не можуть, тож і військо з ними мусить поволі просуватися.

Зрадів дуже старий хан, як це почув. Зараз у всі сторони світу гінців розіслав, щоб просили всіх володарів сусідніх і найбільших вельмож на весілля.

Почали гості з'їжджатися, а тут і сам ханів син із здобиччю прибув. Тисячі возів із золотом за ним приїхали, тисячі верблюдів, дорогими тканинами, пахощами та солодощами навантажені, і сто тисяч здобутих у війні бранців прийшли.

Хан сина улюбленого обіймає і хвалиться йому:

— Поки ти, сину, воював і добро всяке здобував, я тут також дарма не сидів. Придбав для тебе наречену. Подивись, чи до вподоби тобі...

Та кому б така красуня, як Киянка–Подолянка, не сподобалася! Ханенко, як лише побачив її, то сам не знав, що з ним діється.

— Бачу, — каже до батька, — що ти ще краще від мене справився. Велику здобич я здобув, але вся вона і мізинця цієї дівчини не варта.

А Киянка Красуня Подолянка в думках до Бога молитву заносить:

"Та й страшний же цей ханів син! Гордий та жорстокий та непривітний! Не допусти, Господоньку, щоб він мені за чоловіка став!"

А ханські слуги тим часом золото в засіки зсипають, всяке інше добро по коморах ховають, бранців поміж собою ділять. Ще всієї роботи не скінчили, аж



И. АНАПИСИВ 1969

у браму — стук—стук! — втретє посли від київського князя просяться. Пригнали сто **табунів коней**⁴³⁾, бистрих, як вітер, і тисячу татарських бранців, давніше у війні здобутих. І знову просять:

— Візьми, хане, коней, прийми своїх підданих, що в нас у неволі пробували, а нам віддай нашу князівну Киянку Красуню Подолянку. Відколи її нестало, над містом сонце не світить, батьки за нею побиваються, брати й сестри з жури помарніли, всі кияни очі виплакали. Віддай нашу князівну!

Та тверде було бусурманське серце. Камінь зм'як би скоріше, ніж воно. І хан не лише не змилосердився, а ще й посміятися з князевих послів схотів. Покликав князівну, зібрав усіх вельмож, усіх гостей і при них та при синові всю пригоду з Подолянкою оповів.

— Тепер, — каже, — вони привезли мені сто табунів коней і пригнали тисячу наших підданих, що у війні в неволю попали. Дивіться ж, що я на це скажу!

Гукнув на слуг і наказує:

— Їдьте мерщій на пасовисько і відділіть сто табунів коней, а в місті наловіть тисячу людей! Коней порозганяйте у степ, а людям голови повідрубуйте! Забагато маємо коней, а від людей тісно в місті.

Як почули це присутні, то їм від страху аж мороз по спині пробіг. Однак, ніхто не зважився проти ханового наказу слова сказати.

А хан, ніби нічого й не сталося, всміхається і до київських послів такими словами промовляє:

— Видно, ваш князь не знає, що у мене сміттям називається таке, що там у вас велику вагу має. Тримаю я вашу князівну для свого сина, бо другої такої красуні у світі нема. Коли ж уже хочете й справді її назад, в обмін дістати, то дайте мені щось таке, чого я ще не мав і не бачив. Та добре запам'ятайте: не хочу ні золота, ні самоцвітів, але хочу такого, що було б гарне, як золото, і самоцвіт⁴⁴⁾, і як сама Киянка Красуня Подолянка. Як до семи днів мені таке принесете — віддам вам вашу князівну, а як не принесете — хай ваш князь не гнівається — бути Подолянці за дружину моєму синові улюбленому. За тиждень від сьогодні весілля.

Засмутилися послі, голови вниз поспускали і думу важку думають: за тиждень вони ж і до Києва не доїдуть. Коли б же й доїхали, то що можуть у викуп привезти, коли в того бусурмена справді лише пташиного молока бракує...

А гості сміються з ханової вигадки:

— Оце добре ти, володарю, придумав: хай дадуть тобі таке, чого в тебе нема, чого ти ще не бачив, і таке, що було б краще від самоцвітів і від самої Киянки Красуні Подолянки!...

Та тут несподівано озвалася сама Подолянка:

— Хай буде по твоєму слову, хане! Я сама за себе викуп складу. Дам тобі щось таке, чого ти ще не мав і не бачив і що буде краще від золота та самоцвітів, і від мене, грішної.

Здивувалися присутні й сміятися перестали. А хан зацікавився дуже:

— Що ж ти можеш дати?

— Це вже моя річ, — каже Подолянка. — Тільки ж ти приобіцяв мене звільнити за щось таке, чого ти ще не мав і не бачив і що буде краще від золота й самоцвітів. Гості — свідки.

— Гаразд, — погодився хан. — Я слова не ламаю.

А сам думає: "У жінок розум короткий. Що вона там зможе таке дати, щоб я його не бачив?"

Вернулася князівна у свій палац, усіх слуг повиганяла, а сама замкнулася і цілий тиждень не виходила. І ніхто не знав, що вона там робила.

Як же минув тиждень, вийшла Киянка Красуня Подолянка і звеліла повідомити хана, що вже викуп готовий.

Зібралися всі ханові сини, всі царедворці і всі гості, запрошені на весілля. Хан на золотому троні сів і свого найстаршого сина праворуч від себе поставив. Покликали послів від київського князя та й чекають.

Тоді прийшла й Подолянка і перед ханом плетений кошичок, накритий вишиваною хустинкою, поставила. Тоді хусточку зняла і каже:

— Дивись, хане!

Глянув хан і зацікавився. А ханові сини й вельможі й гості, щоб краще бачити чудо-диво, повитягали шиї, мов гуси, і очам своїм не вірять.

— Ну, хане, — питає тоді князівна, — маєш ти таке чи ні? Як не маєш, то, може, бачив коли? Коли ж бачив, то скажи, як воно називається.



Хан побачив, що програв і з досади навіть слова сказати не зміг. Але ханенко, якому ніяк не хотілося Подолянки втратити, вдав дуже веселого.

— Та це ж яйця! — крикнув навмисне голосно й силувано засміявся.

— Ба ні, ханенку, не яйця! — заперечила князівна. — Звалися яйцями, коли білими були. А тепер стали писанками. Своєї роботи хвалити не годиться, але хай усі присутні самі скажуть, чи мій викуп умові відповідає, чи ні?

Тут усі навіть про небезпеку забули й в один голос закричали:

— Відповідає, відповідає! Ці писанки кращі за самоцвіти і хіба ти одна можеш з ними красою змагатися!

Хан із сином дуже посмутніли, бо писанки й справді були чудові. Списані мудрими взорами, одна гарніша від другої, так і брали за очі. Та не лише за очі — здавалось, аж серце лоскотали. Померкли перед ними всі дорогоцінні прикраси на багатих одягах присутніх, і навіть величезний **смарагд**⁴⁵⁾ на хановій **чалмі**⁴⁶⁾ блиск утратив, неначе засоромився. Лише одна князівна при своїх писанках ще краща стала.

Тоді озивається хан пошепки до сина:

— Що тепер зробимо, сину? Мусимо відпустити Подолянку!

А ханенко, також пошепки, відповідає:

— Як відпустиш її — життя мені не буде! Глибоко мені ця князівна в душу запала. Вигадай щось...

Шкода ханові улюбленого сина. От він і каже до Подолянки:

— Гарні твої писанки — нема що сказати! Але і в нас такі вміють робити. Почекай тиждень — поставлю тобі їх цілий кіш.

— А як не поставиш? — питає Подолянка.

— Як не поставлю, — відповідає хан, — тоді проси мене, чого хочеш.

А сам собі думає: "У мене тисяча найкращих у світі мистців, а кожен з них тисячу штук уміє показати. То, хіба, зуміють і писанки зробити."

І скликав хан усіх найвидатніших мистців із свого царства, звелів усі яйця до палацу позвозити, всі фарби по крамницях викупити. І осадив мистців до роботи. А мистці наколотили фарб повні бочівки, побрали в руки пера золоті та пензлі шовковії і заходилися яйця розмальовувати. Малювали, малювали, тисячі яєць побили, так що довкола палацу ціле озеро з білків та жовтків постало, а зі шкаралуп виросла височезна купа. А найстарший мистець з дротяним нагаєм поза спинами майстрів ходить і, як хто не справується добре, то такому до ребер тіло розсікає. Котрі ж найкраще розмальовані яйця, велить окремо у великий кіш складати. За тиждень кіш був повний.

От знову зібралися вельможі, гості й слуги. Хан посередині на золотому троні сів і старшого сина праворуч від себе поставив. Тоді наказав покликати і Киянку Красуню Подолянку.

Відкрили кіш, а султан і питає князівни:

— А що, бачиш?

— Бачу, — відповідає князівна. — Великих ти мистців маєш, хане. Мабуть, ніхто краще від них яєць не зуміє розмалювати.

Зрадів хан, а ханенко — ще більше.

— Ну, що ж, — говорить хан, — умову пам'ятаєш?

— Пам'ятаю, — відповідає Подолянка. — Умова була така, що ти поставиш кіш, повний писанок. Але я тут ні однієї писанки не бачу.

— Як кажеш?! — скрикнули батько і син.

— Кажу, — говорить князівна, — що бачу перед собою великий кіш ГАРНО ПОМАЛЬОВАНИХ ЯЄЦЬ, але ПИСАНКИ тут нема ні одної!

Розлютився хай і звелів усіх мистців перед себе покликати. Мав їх жорстокою смертю скарати. Та вони почали проситися:

— Змилосердися над нами, хане! Є нас тут тисяча, і кожен з нас уміє по тисячі різних штук. Але як писанки писати, ніхто з нас не знає!

Ханенко з горя дорогу одежу на собі подер, а старий хан із сорому перед гістьми та з жалю за сином аж розхворівся. Та Киянка Красуня Подолянка на те не вважає, підступає сміливо до хана і пригадує:

— За першою умовою, хане, ти зобов'язався мене звільнити, а за другою — кожне моє прохання вдоволити. Твої царедворці й гості свідками були.

Та хан так **охляв**⁴⁷⁾, що лише рукою махнув: мовляв, хай буде!

Отже, князівна каже:

— А моє прохання таке, щоб ти всіх моїх земляків, які у вас тут у татарській неволі пробувають, звільнив і додому відпустив. Бо у нас незабаром рокове свято — Великдень, а в цей день усі мусять бути щасливими.

Мусів хан і на це погодитись, щоб перед світом у брехуни не пошитися.

Ох, і справді ж радісний був того року Великдень, коли Киянка Красуня Подолянка вернулася в рідний Київ і привела зі собою видимо-невидимо людей, що довгі роки в татарській неволі поневірялися! Кажуть, що тоді сонце цілий тиждень на небі стояло і не заходило. А дзвони так дзвонили, так дзвонили, що на цілий світ було чути.

Хан незабаром помер. А ханенко пішов у далекий похід свою тугу за Подолянкою розвіяти.

ПОЯСНЕННЯ

- 1) **ПОЛЯНСЬКА ЗЕМЛЯ** — земля довкруги міста Києва. Колись жило там плем'я поляни і від них ця назва.
- 2) **ДРУЖИННИКИ** — княжі вояки.
- 3) **ІНДІЯ** — країна в Азії. У княжі часи про Індію розказували в Україні багато цікавих казок–вигадок.
- 4) **ГРЕЦІЯ** — це була Візантійська держава зі столицею Візантією. Греція була могутня та славна.
- 5) Кажуть, що місто Київ заснував саме князь **КИЙ**. Та історія не підтверджує цього.
- 6) **БОЯРИ** — знатні люди, дорадники й прибічники князя.
- 7) **ТРОН** — крісло, на якому засідав князь, коли вирішував державні справи.
- 8) **ТРИЗНА** — за старим, ще поганським звичаєм, гостина–бенкет у пам'ять покійника.
- 9) **АДАМАШОК** — дорога, блискуча тканина.
- 10) **СОБОЛЬ** — невеликий звір, що його хутро дуже дороге.
- 11) **ВАРЯЗЬКА ЗЕМЛЯ** — сьогодні Скандинавія із країнами Швецією та Норвегією.
- 12) **КНЯЗІ АСКОЛЬД І ДИР** — знані в нашій історії київські князі.
- 13) **ПОЛОВЦІ** — монгольські племена, які жили в степах на сході й півдні України.
- 14) **ОРДА** — монгольське слово, означає військо або й державу.
- 15) **ХОЗАРИ** — нарід, який у княжі часи створив свою державу на схід від України.
- 16) **КЕРСЕТКА** — безрукавна блузка, часто вживана в українському жіночому одязі.
- 17) **ДОМОВИК** — у повір'ях наших предків–поган, маленький душок, який стереже дому.

- 18) **КОЗУБЕНЬКА** — посудина із кори дерева.
- 19) **БУРШТИН** або **ЯНТАР** — зціпеніла живиця дерев, жовто-золотої краски, із нього виробляли дорогоцінні прикраси.
- 20) **БАГОВИННЯ** — водні рослини, ховзькі й неприємні.
- 21) **ВЕРЕТЁНО** — ручне знаряддя для прядіння, що становить собою тонку паличку з видовженими загостреними кінцями і потовщенням посередині.
- 22) **ДЕРЕВЛЯНИ** — українське плем'я, що жило в лісистих околицях між ріками Дніпром, Случчю й Тетеревом.
- 23) **ВЕРШНИК** — їздець на коні.
- 24) **ТУЧА** — зливний дощ, буря.
- 25) **ЩОГЛА** — стовп на кораблі, що на ньому розвішували вітрила, щоб вітер поганяв корабель.
- 26) **ДРЕГОВИЧІ** — плем'я, що жило в болотистих околицях між ріками Прип'яттю й Двиною.
- 27) **ДУКАЧІ** — дорогі монети, що їх чіпляли для прикраси до жіночого намиста.
- 28) **ВАВКА** — дитячий вислів: біль, рана.
- 29) **ГОРЛИЧКА** — голубка.
- 30) **КАРАСЬ, ЩУКА, ТАРАНЯ, ПЛОТИЧКА** — назви риб.
- 31) **КЛЕШНЯ** — передня кінцівка в рака, закінчена "щипцями", якими він борониться.
- 32) **РЯСКА** — водні рослини.
- 33) **ПАНЦЕР** — металевий нагрудний одяг, що його носили в давнину вояки для оборони в бою.
- 34) **КОРОМИСЛО** — дерев'яний держак, щоб на ньому носити два відра.
- 35) **ПАВОЛОКА** — тканина, переткана золотими нитками.
- 36) **ТАТАРИ** — монгольський нарід, почали нападати на Україну у XIII-му столітті.
- 37) **ХАН** — татарський князь.
- 38) **КРИМ** — півострів на Чорному морі, де колись жили татари. Сьогодні належить до Української держави.
- 39) **БОБР** — звір-гризун, що живе у воді. Його хутро дуже дороге.
- 40) **БУСУРМЕН** — невірний, нехрещений. Татари не були християнами, визнавали магометанську віру.

- 41) **ЧЕРВІНЕЦЬ** — золота монета.
- 42) **БРАНЦІ** — невільники, люди, яких татари брали в неволю і продавали на тяжкі роботи.
- 43) **ТАБУН КОНЕЙ** — велика кількість, так говорять тільки про коней.
- 44) **САМОЦВІТ** — дорогоцінний камінь.
- 45) **СМАРАГД** — зелений дорогоцінний камінь.
- 46) **ЧАЛМА** — чоловічий завій на голову в мусульманських народів.
- 47) **ОХЛЯСТИ** — втратити силу, знесилитися.

